

המצוות בפדשה

המצוות בפרשת השבוע - הלכה ואגדה

"כי השחית כל בשר את דרכו" - איסורי עריות

גדרי המצוות וטעמיהם מהראשונים

ספר החינוך

אדם קרובותיהן, מלבד שיש בענין הניאוף עם אשת איש צד גזל שהוא דבר ברור שהשכל מרחיקו, גם כי הוא סיבה לאיבוד נפשות, כי ידוע הדבר בטבע בני איש שמקנאים על ניאוף בת זוגם עם אחרים, ויורדין עם הנואף עד לחייו, וכמה תקלות מלבד אלה.

דיני המצוה - כגון הרחקת הענין שלא להתיחד עמהן, ומשפט הנואף, והנואפת גם כן שגם היא באיסור ובדין, ויתר פרטיה, מבוארים במסכת סנהדרין [דף פ"ט ע"א ואילך] ובמקומות בתלמוד.

ושם בסנהדרין [דף נ' ע"א] מתבאר שהנואף עם אשת איש גמורה שניהם בחנק, והנואף עם נערה מאורסה שניהם בסקילה, ואם הנערה המאורסה בת כהן היא תשרף והוא יחנק.

ואיסור אשת איש הוא מן המצוות שהן על כל בני העולם בכלל, בין ישראל בין גוי, אבל יש חילוק קצת בענין, שאין אישות לגוי אלא על ידי בעילה, וישראל קונה אותה אפילו בקידושין.

מצוה ל"ה - שלא לגלות ערות אשת איש

גדר המצוה - שלא לבוא על אשת איש, שנאמר [שמות כ', י"ג] לא תנאף, ובא הפירוש שלשון ניאוף סתם משמע באשת איש, כמו שאמרו זכרונם לברכה, אין ניאוף אלא באשת איש. ונכפל זה הלאו בסדר אחרי מות [ויקרא י"ח, כ'] שכתוב שם בפירוש, ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה.

משרשי מצוה זו, כדי שיתיישב העולם כאשר חפץ השם, והשם ברוך הוא רצה שיהיו כל עניני עולמו עושין פירותיהן כל אחד ואחד למינהו ולא שיתערבו מין במין אחר, וכן רצה שיהיה זרע האנשים ידוע של מי הוא ולא יתערבו זה עם זה. ועוד ימצאו כמה הפסדין בניאוף שתהיה סיבה לבטל כמה ממצוות האל עלינו, שצונו בכבוד האבות ולא יוכרו לבנים עם הניאוף. ועוד יהיה כשלון כמה שנצטוינו גם כן לא לבוא על האחות ועל הרבה נשים, והכל יעקר בסיבת הניאוף, שלא יכירו בני

נידונים הלכתיים מהאחרונים ועוד

שבת אף שאין זה מהות האיסור.

נושא נוסף בענין 'נהנה' בחלבים ועריות

מצאנו נושא נוסף השייך לענין 'נהנה' בחלבים ועריות - בקידושין מ"ג-אמרו שם שאפילו לפי הצד בדעת שמאי הזקן שיש שליח לדבר עבירה, מכל מקום - "מודה באומר לשלוחו צא בעול את הערוה ואכול את החלב שהוא חייב, ושולחיו פטור, שלא מצינו בכל התורה כולה זה נהנה וזה מתחייב".

וגם בסוגיא זו יש להסתפק כנ"ל אם היא סברא כללית בכל ההנאות, שמחמת הנאות מתייחס המעשה לשליח ולא למשלחו, או שזהו דווקא ב'חלבים ועריות', וזאת אם ננקוט שיסוד האיסור בהם הוא ה'הנאה'.

ומצאנו בזה בתוספות שם - "אמנם מסופק היה ר"י באומר לשליח הושט ירך לכד של שמן ותהנה מן הסיכה או שב על עורות של הקדש או התחמם בגיזי עולה והשליח לא ידע דהם של הקדש דהשתא לא עשאו שליח אלא מן ההנאה אם יתחייב המשלח כדאמרינן גבי מעילה או דילמא זה נהנה וזה מתחייב לא אמרינן".

והנה ממה שצדדו בתחילה מבואר שסברא זו שייכת במעילה, אף שאין ההנאה שבה מהות האיסור, שהרי חייבים אף בגזול מההקדש, ולכאורה גם בנוטל הנאה יסוד האיסור הוא גזילת הנאה ושימוש מההקדש, ומבואר כנ"ל כהצד הראשון שהבאנו לעיל שהיא סברא כללית בכל עבירה עם הנאה.

אמנם יתכן שזהו גופא הספק שלהם שם ומה שצדדו לבסוף הוא כפי הצד השני שהבאנו לעיל.

אמנם כמה אחרונים נקטו כהצד השני וביארו שזוהי סברא מיוחדת בחלבים ועריות שכל מהות האיסור בהם הוא ההנאה, ולכן לא שייך

מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה

מצאנו בסנהדרין ס"ב לגבי פטור 'מתעסק' שבמקום שנהנה לא נאמר פטור זה - "כדרב נחמן אמר שמואל, דאמר, המתעסק בחלבים ובעריות חייב, שכן נהנה".

ובביאור הענין יש לפרש בב' אופנים:

(א) **שעיקר פטור מתעסק** הוא מחמת שאין המעשה מתייחס אל האדם העושה, כיון שאין דעתו מחוברת אל המעשה, ועל כן - באופן שנהנה הרי הוא מחובר אל המעשה מחמת הנאות. ולפי ביאור זה, שייכת סברא זו בכל עבירה שנהנה בה, ומה שנקטו 'חלבים ועריות' אינו אלא דוגמא בעלמא. [אלא שזה עדיין צריך ביאור ויתברר עוד להלן].

(ב) **ובאופן אחר** יש לומר שזוהי סברא מיוחדת דווקא בחלבים ועריות, וזאת אם נימא שיסוד האיסור בהם הוא ה'תוצאה' של ההנאה [וכפי שנברר להלן] ועל כן לא שייך פטור 'מתעסק' שהוא פטור בדבר התלוי ב'מעשה' [שכל שלא נתכוון אינו נחשב 'מעשה'], ולפי צד זה בעבירות שאין מהות איסורם - ההנאה, אף אם נהנה בעשייתן, עדיין ייפטר משום מתעסק.

ומצאנו בזה בתוספות סנהדרין שם [שאמר שם שמואל - "המתעסק בחלבים ובעריות חייב, שכן נהנה. המתעסק בשבת - פטור, מלאכת מחשבת אסרה תורה"] שהקשו - "וקשה למה ליה לשמואל במתעסק בשבת טעמא דמלאכת מחשבת תיפוק לה מ"בה" [שהוא המקור לפטור מתעסק בכל התורה] וי"ל דה"ק בשבת פטור אף על פי שנהנה [כנראה כוונתם למלאכת הוצאה שמוציא אוכלין בפיו ובליעתו היא הנחתו, עיין שבת ק"ב ובתוס' שם] משום מלאכת מחשבת".

ומבואר בדבריהם כהצד הראשון שסברת 'נהנה' שייכת גם באיסורי

בהם פטור מתעסק.

[עיינין נודע ביהודה תניינא- אבן העזר סימן קי"ב- "ומה שהקשה מעלתו אכתי היה לו לרבא לומר דין שלו בשליחות היכא דנהנה השליח המשלח פטור דזה נהנה וזה מתחייב לא אמרינן. ג"כ לא קשה ולא מידי דעד כאן לא אמרינן זה נהנה וזה מתחייב אלא היכא שעיקר החיוב על ההנאה כגון בועל ערוה עיקר חיוב הוא על הנאה ובמשמש עם הטהורה ואמרה נטמאתי אסור לפרוש שיציאתו הנאה כביאתו, וכל חיוב ערוה על ההנאה ומשמש באבר מת יוכיח שפטור. וכמו כן חיוב מאכלים אסורים על הנאה היא ובחולין ק"א ע"ב הרי נהנה גרונו בכזית בזה שייך לומר זה נהנה וזה מתחייב על הנאתו של זה לא אמרינן אבל בשליחות יד אין חיוב השולח יד בשביל הנאתו ואפי' לא נהנה מתחייב וא"כ בשולח יד ע"י שליח אף היכא שנהנה השליח המשלח חייב שחיוב המשלח לא בשביל הנאה היא". ועיינין אתון דאורייתא כ"ד ובקובץ הערות ל"ג ועוד].

ביאור סברת "שכן נהנה" לפי הצד הראשון

לפי מה שנתבאר מהתוספות שסברא זו נאמרה בכל מקום שהעבירה נעשית עם הנאה, יש להבין מהי הסברא בזה שמחמת שמצטרפת הנאה לעבירה ליכא פטור מתעסק.

ומצאנו בזה ברש"י בסנהדרין שם שכתב- "שכן נהנה- הלכך חשיב בכוונה", ועדיין צ"ב.

והנה יש להדגיש שגם במתעסק בחלבים ועריות שייך עדיין פטור של "שוגג", ורק פטור "מתעסק" שנלמד בכריתות י"ט מ'אשר חטא בה" מתבטל, היכא שנהנה בגופו.

ועיינין רש"י כריתות י"ט שביאר החילוק בין מתעסק לשוגג- "מתעסק בחלבים- כגון חלב ושומן לפניו ונודע שזה חלב וזה שומן ונתכוון לאכול שומן והביט למקום אחר והלכה ידו אל החלב ואכלו אי נמי חלב וחלב לפניו וסבור שהוא שומן ונתכוון לאכול חתיכה זו ואכל את זו ולא דמי לשוגג דשוגג היינו שנתכוין לחתיכה זו עצמה אבל סבור שהוא שומן".

וחילוק זה אינו חילוק בדרגת השגגה בין נתכוון לחתיכה זו וסבור שהיא שומן או שבטעות לקח חתיכה שלא רצה [ופעמים שיותר קל לשים לב לקחת החתיכה שהתכוון לה, מאשר לברר שחתיכה זו היא חלב], ומכל מקום חידשה התורה שאין חייבים קרבן אלא היכא שאכל חתיכה זו שנתכוון לה, אבל אם אכל חתיכה אחרת זה נחשב שלא נתכוון לעצם עשיית מעשה זה. ויתכן לבאר החילוק בסברא, שבשוגג, האדם יודע ורוצה את מה שעושה אלא שאם היה יודע שזה אסור לא היה רוצה לעשות זאת, משא"כ במתעסק אינו רוצה את עצם המעשה, וחסר יותר ב"רצון" שלו לעשיית המעשה.

ובזה יש לפרש הסברא ב"חלבים ועריות" שכל היכא שנהנה בגופו זה גורם לו לרצות את המעשה יותר אף אם יתברר לו לבסוף שלא נתכוון לחתיכה זו.

אכילה ועריות- האיסור במעשה או בהנאה

הבאנו לעיל מכמה אחרונים שסברא זו היא סברא מיוחדת בחלבים ועריות, וזאת מפני שיסוד איסורם אינו ה"מעשה" אלא ה"תוצאה" שנהנה מעבירה, ולכן לא שייך פטור מתעסק שעניינו הוא לבטל שם "מעשה האדם", ושלא יתייחס אליו כל כך.

ויש לנו לברר יסוד זה-

והנה מקורם לענין עריות הוא ממה ששינו בשבועות י"ד- "היה משמש עם הטהורה, ואמרה לו נטמאתי ופירש מיד חייב, מפני שיציאתו הנאה לו כביאתו", ושם י"ח- " אמר ליה אביי, לעולם אימא לך המשמש מת בעריות חייב, והכא מאי טעמא פטור משום דאנוס הוא, והא דאמרת כי פריש מיד אמאי חייב [הרי בין כך יש איסור בפרישתו אף באבר מת], שהיה לו לפרוש בהנאה מועטת ופירש בהנאה מרובה".

עוד הביאו מבבא קמא ל"ב- "הכא איהו קעביד מעשה. והיא לא והכתוב

ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם הנאה לתרוייהו אית להו, איהו מעשה הוא דקעביד". ובתוספות שם- "איהו קעביד מעשה ומיהו לענין חטאת ולענין מלקות חייבת דרחמנא אחשיבה להנאה מעשה".

וברש"י יבמות ל"ד- "על כרחך שמעת ליה נמי בביאה אחת כמה חיובין דכל כח וכת הנאה של ביאה בפני עצמה היא וכו', כדתנן בשבועות (דף יד:) ובמסכת הוריות (דף ו) היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי ופירש מיד חייב שיציאתו הנאה לו כביאתו".

ולענין איסורי אכילה מצאנו בחולין ק"ג- "הרי נהנה גרונו בכזית".

וברמב"ם בספר המצוות לא תעשה קפ"ז כתב- "שאיסור הנאה אין ראוי שיימנה מצוה בפני עצמה מפני שהוא ואיסור אכילה ענין אחד. שהאכילה מין ממיני ההנאה. ואמרו ית' בדבר שהוא לא יאכל אמנם הוא דמיון מדמינוי ההנאה. והכוונה שהוא לא ינהה בו לא באכילה ולא בזולתו".

אמנם מצד שני מצאנו בתוספות ביומא פ"ב לגבי עריות שחייבים אף בלא הנאה, ומבואר שאין יסוד האיסור ה"הנאה" אלא ה"מעשה"- "לא נהירא חדא לענין דלא מיחייבא למימסר נפשה לא מהני האי דלא מתהניא דבלאו הנאה נמי איכא איסור ערוה אף על גב דאמרינן פרק המניח (ב"ק דף לב.) ונכרתו הנפשות העושות הנאה לתרוייהו אית להו מכל מקום בלא הנאה נמי מיחייבא כגון שלא כדרכה אף על גב דמיקרי עינוי".

וכן לענין אכילה כתב התוס' רא"ש הוריות י' לגבי אכילה גסה, שחשיבא אכילה אפילו שאינו נהנה כלל מאותה אכילה.

שני סוגי עבירות ומצוות

כדי ליישב דעת התוספות ותוספות הרא"ש- יש לומר [לדחות ראיות האחרונים מהסוגיות הנ"ל]- שהנה ישנם שני סוגי עבירות: האחד- שרצון התורה במניעת הפעולה הוא- שהקפידה התורה על עצם הפעולה, אך על התוצאה בלא פעולה אין לתורה קפידא. וכגון מלאכות שבת, שרצון התורה היא שהיהודים ינוחו ולא יעשו את המלאכות, אך על ה"תוצאה" וכגון אם נעשה על ידי גוי וכדומה אין קפידא. והשני- עבירות שבהם קפידת התורה היתה על עצם ה"תוצאה" וכגון רציחה שמלבד ההשחתה שבפעולה, ודאי רצון התורה הוא שלא תיאבד נפש מישאל. [וכן הוא במצוות- כגון סוכה ולולב הם מהסוג הראשון, שהיהודים ישבו בסוכה ויטלו לולב (ולא שה' סוכה תיושב' ו'הלולב ינטל'), ומעקה הוא מהסוג השני כדי שלא יפול הנופל].

אלא שאף במצוות מהסוג השני, אף שהתכלית היא ה'תוצאה', מכל מקום ברוב הפעמים נתנה התורה גדרים קבועים של עשיית מעשים, וכשעושה המעשה הרי הוא מקיים המצווה (או העבירה) גם כשאין התכלית יוצאת.

ועל פי זה יש לומר שאמנם מבואר בסוגיות הנ"ל שאיסורי אכילה ועריות הם איסורי הנאה, אך יש לפרש הכוונה בזה שהם שייכים לסוג השני, שתכלית רצון התורה הוא על התוצאה ולא על עצם המעשה,

ומכל מקום נתנה התורה גדרים מוחלטים שהאיסור הוא בעשיית מעשים, [גם אם אין מתקיים בהם התכלית האסורה של 'הנאה'. ועל כן אין מודדים בכל פעם את האיסור לפי כמה הנאה היתה לו, וכדמצינו שחייב אף על העראה ואיכא מ"ד שאינו אלא נשיקה אף דליכא חימום מעטרה ולמטה כמבואר בנדה י"ג, וכן יכול להתחייב אף בלא הנאה כלל כדברי התוס'].

ומכל מקום יש נפקא מינה במה שהם שייכים לסוג השני- שמחמת שאנו יודעים את הסיבה והתכלית שרצתה התורה למנוע שהיא התוצאה של ההנאה, מזה יצא לנו ההגדרות היסודיות של האיסור [אלו שבדרך כלל מובילות לתכלית זו שרצתה התורה למנוע] וכגון לחייבו על כל כח וכח, וכן לחייבו על היציאה, שמסתברא להגדיר את פרטי המעשה האסור לפי זה.

מחשבה ומוסר

מאמר מספר אור רש"ז [מהסבא מקעלם] בראשית מאמר י"ד

'ונח מצא חן' - מעלת 'מנוחת הנפש'

לידידי יקירי תהיה לברכה והצלחה סלה. דבריך באו בטח לידי, ישמח לבי כי יש לך מקום מגורתך בהשקט ושלוה- לנוח בו כחפצך, ואין פזור כפזור הנפש ואין מנוחה כמנוחת הנפש, ולא לחנם כתבו הראשונים על הכתוב 'ונח מצא חן' - בשביל שהיה איש מנוחה, מצא חן.

ויש לנו לבאר איך שבמדת מנוחה, כלול כל השלמות, ודי מה שאמרו חז"ל על שבת: "מה היה העולם חסר מנוחה כיון שבא שבת באה מנוחה". (בפירש"י בראשית ב' ב')

וידוע כי שבת מורה על מנוחה של עוה"ב, הרי מובן ברור כי מנוחת הנפש היא כליל המעלות, כי העוה"ב אין זוכים לו רק אנשים שיש בהם כליל המעלות, ועל ידי זה הם בתכלית המנוחה והעונג לעוה"ב. וכבר ידוע לנו מעט מן המעט, כי שכר מצוה אחת אין העולם יכולים לקבל [להבין ולתאר], ומכל שכן שכר מעלה אחת שהרי בה כלול הרבה מצוות, ומכל שכן מעלות הרבה, ומכל שכן כליל המעלות וכל זה כלול במנוחה כנ"ל.

"כיון שבא שבת באה מנוחה" הרי לא מצא מלה לכלול בה כל תכלית הבריאה לעד ולנצח נצחים רק במלת מנוחה. נוכל להבין עונג של מנוחה שלמה וכל המעלות שיש בה, ואיך לא ישים האדם כל עמלו על המדה של מנוחת הנפש, ולכן סיימו אנשי כנסת הגדולה התפלה בברכת שלום כי השלום היא המנוחה וזה תכלית כל הבריאה.

ומאשר יקרת בעיני אכתוב לך כוונה נפלאה במדרש רבה על אמרם ז"ל: "גדול השלום שניתן לצדיקים וכו'", ואמרו שם להלן עוד: "גדול השלום שלא ניתן לרשעים שנאמר אין שלום אמר ה' לרשעים" (ישעיה מ"ח כ"ב) [מד"ר במדבר פ' י"א].

המאמר הזה פלאי, בשלמא כיון שניתן לצדיקים אות הוא על גודל השלום, שפיר, אבל במה שלא ניתן לרשעים מה זה מופת על גדולתו של השלום, כי מכיון שהם רשעים גם מתנה קטנה אינם ראויים ליתן להם? אבל תראה דברי חז"ל פה מפיקים מרגליות.

הנה כבר ביארנו שהשלום הוא מנוחה והיא תכלית העונג והמעלה, וא"כ מה זה שאמר הכתוב אין שלום אמר ה' לרשעים פשיטא, שאין בהם המעלות, דאם לא כן צדיקים גמורים הם.

אלא על כרחך לומר- כמו שמנוחת הנפש היא תכלית המעלות והעידון הנפלא ולכן 'נח מצא חן',

והפראות ותכלית היגון והאנחה, כולו שב במרוצתם כסוס שוטף במלחמה ומאומה לא ישאר בידו, זה שכרו בעוה"ז, ולעוה"ב איני יודע כמה.

וזהו כוונת המדרש אם תרצה לידע גודל מעלת השלום- היינו מנוחת הנפש- ראה כי הקב"ה קלל לרשעים באין שלום להם, בודאי היא קללה שאין למעלה הימנה, כענין: 'והרשעים כים נגרש' תמיד בסער וזעף ואין

מנוחה להם, מדחי אל דחי, שב למרוצתו כסוס שוטף, מחמדת הממון אל תאוה וזימה, מזימה אל תאוה הכבוד, מהכבוד אל הצער והיגון יומם ולילה, גם עינו לא תשבע מלראות זולתו, בקנאת אש אוכלתו ורקב עצמות, וכמאמר החכם: 'אין פיזור כפיזור הנפש', זה שכרו בעוה"ז ונבין כמה שכרו של העני הזה בעוה"ב רח"ל, ואם כן אם רק שלום מצילתו מאשו של גיהנם הלזה די, ומכש"כ שהשלום היא מנוחת הנפש ואין עונג למעלה הימנו בעוה"ז, ובעוה"ב איני יודע כמה, כי הלא הוא תכלית הבריאה כנ"ל בשבת.

והנה לפי"ז נבין במה שמנה הרמב"ם ז"ל בפ"ג מתשובה הלכה ז' את חמדת הממון בהעבירות, חמור ממעשה, יען כי זה מביא את האדם- לפיזור הנפש, וסער מתחולל ח"ו מדחי אל דחי, ולכן לוט נטרד בשביל חמדת הממון, וכן לבן נטרד, בשביל חמדת הממון, כמו שידעת מכבר.

ולכן הזהירו לנו חז"ל לבלי לחשוב בתפלה בשום מחשבה זרה, מלבד הטעם, מה שהוא עומד לפני יודע מחשבות וחוקר לב ובוהן כליות, זולת זה כדי להתלמד במנוחת הנפש, כי בלי מנוחת הנפש אי אפשר שלא לחשוב מחשבות אנה ואנה מדחי אל דחי ח"ו.

ואכתוב לך בקצרה דברי הירושלמי במועד קטן יג' ע"א ברבינו חננאל ז"ל: "א"ר אבא בר ממל אילו היה מי שימנה עמי הייתי מתיר המלאכה, [בחול המועד] כלום אסרו המלאכה בחולו של מועד אלא שיהו אוכלים ושותים ויגיעים בתורה והאינדא אוכלים ושותים ופוחזים", פירוש 'פוחזים'- מלשון ריקים ופוחזים, הרי שלא מצא מלה על פחיתות האדם רק מלת פחז פי' בהילות ושב במרוצתו, והיה כדאי לו בשביל זה להתיר מלאכה דאורייתא, כי בחוה"מ דאורייתא הוא, רק נמסר לחכמים כפי דעתם ובשביל ימים מועטים של חוה"מ חשש שלא יתרגלו בפיזור הנפש, אלה הפוחזים כל ימיהם בפיזור הנפש מה תלין אתו?!!

לכן חזק אחי, נתחזק במדת מנוחת הנפש למעלה למעלה.

וכמה גדול כבוד הבית תהלה, שמגדלים בו תורה ויראה, ומדת מנוחת הנפש שוררת בו על כל פסיעה ופסיעה להתלמד, אשרי מי שישים לבו להגדילו ולהאדירו, כי רבוי האיכות שיש בו הוא כמו בית שיש בו כמה וכמה מאות, מי יבין את זאת, ולכן לא נמצאו אנשי חיל לחזק בדק הבית כי רוב העולם אין להם ידיעה מה מעלת התורה והמוסר גם יחד בהשכל ודעת, עד כמה מנוחה מוסיף באדם שהיא תכלית המעלה, ע"כ לא ישימו לבבם על הבית הזה לחזקו, אשרי חלקך שזכית להיות בבית הזה ויפה עשית שאתה מחזיק במאמרים הישנים שלבי סוער בקרבי כשאזכור מהם.

והנה מאמר 'פסקי בעה"ב' אל יזוז מעיניך הכלל שבו, ואילו לא באנו אלא בשבילו דיינו.

נשלם מאמר 'מנוחת הנפש' אליך ידידי תחיה בכל טוב סלה כברכת מברכך

ממחשבה למעשה

הארות בעבודת ה'- בכוחות הנפש

'תמים היה בדורותיו'- שלימות הלב עם האברים

המצוות המעשיות הם רק סוג אחד של המצוות, בהם המצווה תלויה בפרטים טכניים בלבד: באיזה גודל יהיה הלולב, מה פוסל באתרוג, מהי צורת התפילין, וממה עושים ספר תורה- הלכות אלו נתבארו בפירוט רב בספרי הפוסקים. [כמובן שגם בזה יש מעלה גדולה להבין ולהתחבר עם הלב, אך אין זה מעכב, מלבד הכוונה הבסיסית

אחד מספרי המוסר היסודיים והקדמונים ביותר הוא ספר 'חובות הלבבות'. אם היינו רוצים לתרגם את שם הספר לשפה המדוברת בינינו היה ראוי לקרוא לזה- 'ספר חובות ההרגשות'. [המושג 'לב', בלשון הקודש עניינו 'הרגשה' כמו שנאמר- 'וידעת היום (בשכל) והשבות אל לבבך' (ברגש)].

תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו, ואמר אשכילה בדרך תמים מתי תבא אלי אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי, ואמר במי שאין תוכו כבדו: ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו ואמר ויפתוהו בפיהם ובלשונום יזכו לו ולבם לא נכון עמו וגו'."

אין לנו שליטה מוחלטת על הרגש

במסילת ישרים פרק ז' כתב שההרגשה הפנימית אינה מסורה ביד האדם כל כך, ומכל מקום יכול לעשות פעולות חיצוניות שישפיעו עליה במשך הזמן - "ואמנם כבר ידעת, שהנרצה יותר בעבודת הבורא, יתברך שמו, הוא חפץ הלב ותשוקת הנשמה. והוא מה שדוד המלך מתהלל בחלקו הטוב ואומר (תהלים מב): כאיל תערג על - אפיקי - מים כן נפשי תערוג אליך אלקים, צמאה נפשי לאלקים וגו'. (שם פד): נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה'. (שם סג): צמאה לך נפשי כמה לך בשרי. ואולם האדם אשר אין החמדה הזאת ליהנות בו כראוי, עצה טובה היא לו שיזדרז ברצונו, כדי שימשך מזה שתולד בו החמדה בטבע, כי התנועה החיצונית מעוררת הפנימית, ובודאי שיותר מסורה בידו היא החיצונית מהפנימית. אך אם ישתמש ממה שבידו, יקנה גם מה שאינו בידו בהמשך, כי תולד בו השמחה הפנימית והחפץ והחמדה מכח מה שהוא מתלהט בתנועתו ברצון. והוא מה שהיה הנביא אומר (הושע ו): ונדעה נרדפה לדעת את ה', וכתוב (שם יא): אחרי ה' ילכו כאריה ישאג'."

האופן שהפעולות משפיעות על הרגש

הובא לעיל מהמסילת ישרים, שהרגשת הלב אינה מסורה כל כך ביד האדם, ומכל מקום על ידי פעולות חיצוניות של רזיונות יכול להשפיע על החשק הפנימי.

ומכל מקום זהו דווקא באדם המכוון להגיע אל הרגש שלו, אלא שאין זה כ"כ בידו, שיש כח ביד הפעולות החיצוניות להביא קצת לכך.

[וכן הוא בתורה ש'מתוך שלא לשמה יבוא לשמה' מדובר דווקא במי שמכוון להגיע אל ה'לשמה', ורוצה זאת בשכלו, רק שעדיין אין לו משיכה בהרגשתו, ובזה הוא יכול להסתייע מהכוחות של 'שלא לשמה' כמו כבוד וכדו'].

וזהו כנראה ענין של 'כל עצמותי תאמרנה' שמתנועעים בתפילה, וכן מה שאמרו 'האומר אמן יהא שמיה רבה בכל כוחו' וכו', ועוד כיו"ב.

אבל מי שעיקר כוונתו היא על הפעולות החיצוניות, ואינו מנסה לשתף בזה את ליבו, ולתת לו את הזמן והרוגע שצריך לתחושות עדינות אלו [ובפרט אם עושה זאת מתוך לחץ, שזהו המונע הגדול להרגשת הלב] איך יוכל לבסוף להרגיש.

דרך נוספת להשפיע על הרגש - התבוננות

כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ב' - "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי, וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד כי אראה שמך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו, ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם, כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם". והתבוננות זו, אינה דבר שבא בהיסח הדעת ובדרך אגב, עם טרדות החיים, אלא צריך להתפנות מטרדותיו, ולהתרכז בה, ואז בהמשך הזמן יגיע להרגשות ולתחושות של אהבת ה' ויראתו, וכל ההרגשות שאנו מצויים בהם.

ויש להדגיש עוד, שגם בזה אין אפשרות לפעול מתוך לחץ ולנסות להשפיע על הלב בפרק זמן קצוב ומוגבל, או לעורר בכח, ואין זה אלא במצב ואופן רגוע, בלי הגבלת זמן, ובלי לחץ שחייבים להספיק להגיע לדרגה מסויימת, כי עבודת הלב היא עבודה עדינה מאוד, ונקיטת דווקא ברוגע ובהמשך הזמן.

לקיום המצווה. שיי"א שמצוות צריכות כוונה].

לעומתם - מצוות הלבבות - ההרגשות כגון - אהבת ה' ויראת ה', ואפילו 'ואהבת לרעך כמוך ולא תקום' ולא תחמוד', הם סוג אחר של מצוות, מצוות התלויות בהרגשה. המצוות האלו לא מופיעות בספרי הפסוק של הראשונים.

החובת הלבבות תמה על כך בהקדמה שלו - "וראיתי החכמה הזאת, שהיא חכמת חובות הלבבות, שהניחה ולא חברוה בספר, וכו', ותמהתי על זה תימה גדולה",

האם זה בגלל שהמצוות האלו אינם חיוב גמור, והם רק כמידת חסידות? הוא שולל זאת בתוקף וכותב שהם 'יסודי כל המצוות' ובלעדיהם אי אפשר לקיים שאר המצוות - "עד שאמרתי בלבי, שמא המין הזה מן המצוות, אין אנחנו חייבין בו מן התורה אלא שחיובו מדרך המוסר להורות הדרך הנכונה והישרה וכמוהו כמו התוספות, שהם רשות שאין אנחנו נתבעין בהם ולא נענשים, אם נתעלם מהם, ועל כן הניחו הקדמונים לחברה בספר, עד שחפשתי על חובות הלבבות מן השכל ומן הכתוב ומן הקבלה, אם אנחנו חייבים בהם אם לאו, ומצאתים, שהם יסודי כל המצוות, ואם יארע בהם שום הפסד, לא תתכן לנו מצוה ממצוות האברים".

חיבור ספר בענין 'רגש' קשה ולא מספיק

אך האמת - שלחבר ספר על ענייני רגש שבטבעם אינם מוגדרים ומוחלטים, היא משימה קשה מאוד.

יש צורך להסביר מספיק טוב במילים - שמטבעם הם מוגבלות ויבשות, ולרמוז בהם על הרגשת הדברים.

כנראה שמהסיבה הזו, המצוות האלו עם גדריהם ופירושיהם עברו בעיקר כתורה שבעל פה מרב לתלמיד, הרבה זמן לאחר שנכתבה התורה שבעל פה, עד לתקופת הראשונים, מפני שבמצוות אלו - המסירה מרב לתלמיד היתה נחוצה יותר, כדי להעביר את ההרגשות ורוח הדברים. אך גם בכתיבת הדברים יש תועלת, ויתכן שגם נחלש כח המסורת בזה, ולכן בסופו של דבר נכתבו הדברים בספרי המוסר החל מתקופת הראשונים ועד לימינו.

אלא שגם לאחר שנכתבו הדברים והפכו להיות כעין תורה שבכתב, יש צורך לאדם כשלומד דברים להחיות הדברים אצלו, ולהבין את הצורה ורוח הדברים.

וזהו היסוד של תורת המוסר, שילמד האדם דברים אלו וישבם אל ליבו להרגישם וליישמם בפועל.

'תמים היה בדורותיו' - שלימות הלב עם האיברים

כתב החובות הלבבות בהמשך דבריו שם, שעניין מצוות אלו הוא כדי שיהיה האדם תמים ושלם בלבו לאלוקיו, יחד עם גופו, ובזה ביאר הפסוק בנח 'תמים היה בדורותיו' - "והתברר לי, כי שרשי המעשים שמתכוונים בהם לשמו יתברך הם מיוסדים על בר הלב וזך המצפון, ואם יארע על הכוונה הפסד, לא יהיו המעשים מקובלים, ואם ירבו ויתמידו, כמו שאמר הכתוב גם כי תרבו תפלה וגו' רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם וגו' ואומר כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו, ואמר תנה בני לבך לי ועניןך דרכי תצורנה, ואמרו קדמונינו ז"ל בזה: אי יבת לי לבך ועניןך אנא ידע דאת דילי, ואמר הכתוב ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו', ואומר במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום האקדמנו בעולות וגו', והיתה התשובה: הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך וגו'. ואומר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' וגו'. ופירוש ענין התשובה הזאת, שצריך המתהלל להתהלל בהבנת דרכי והכרת חסדי, להתבונן בכריאתי ולהכיר גבורתי וחכמתי מתוך מעשי. וכל מה שהבאתי מן הפסוקים הם ראיות על חיוב מצוות הלבבות ומוסר הנפשות. וצריך שתדע, כי הכוונה והתועלת במצוות הלבבות הם שיהיו גלוינו וצפונינו שוים ושקולים בעבודת השם, עד שתהיה עדות הלב והלשון והאברים שוה, ויצדיק כל אחד מהם את חברו ויעיד לו ולא יחלוק עליו ולא יסתור דבריו, והוא אשר יקראהו הכתוב תמים, באמרו תמים תהיה עם ה' אלהיך ואמר תמים היה בדורותיו, ואמר הולך